

Dr. Tóbiás László¹

Képzésfejlesztés belülről

Interprofesszionális közösségi munka szakirányú továbbképzés a Széchenyi Egyetemen

A pszichológiával foglalkozók, tanulók és az érdeklődő nagyközönség előtt is mind ismertebb Csíkszentmihályi Mihály munkássága, leginkább az alapvetéseket megfogalmazó Flow című kötete, de amellet más kötetei, így a kreativitásról, a kamaszkorról szóló munkája is. Kiemelkedő fontosságú a Jó munka című kötete (Csíkszentmihályi és társai 2009), hiszen nyilvánvalóan meghatározó, hogy a munka, amivel aktív életünkben a legtöbb időt töltjük, boldogít-e. A kötet egy szemléletformáló – és Magyarországon különösen fontos – gondolata arra hívja fel a figyelmet, hogy egy-egy szakmai mező összes szereplőjének közös felelőssége van a szakmával (benne önmagukkal is) és annak szerepén keresztül az egész társadalommal szemben. A szakmák gyakorlóinak, adminisztrátorainak, szabályzóinak, fejlesztőinek és oktatóinak folyamatos párbeszédben kell lenniük, hogy e felelősségüknek megfelelhessenek és boldogok lehessenek munkájukban. Ebben a szellemben számolunk be írásunkban a győri Széchenyi Egyetem Szociális munka tanszéke által megvalósított Interprofesszionális közösségi munka szakirányú továbbképzésről². Célunk bemutatni a meghatározó szempontokat és a folyamatot, a kezdetektől az értékelésig. Mivel a szociális intézmények, mi több, a szociális szakemberek nagy része foglalkozik gyakornokok fogadásával, oktatásával, a konkrét képzés bemutatásán túl ahhoz is hozzá tudunk járulni, hogy a gyakorlati szakemberek belelássanak a képzéstervezők szempontjaiba, és ezzel általában is hozzájáruljunk a képzésekben való közös munka fejlesztéséhez.

A pályázati konstrukció

Hosszú szakmai egyeztetések után 2009 őszén jelent meg a Támo 5.4.4 konstrukció három komponensének pályázati felhívásai. „A konstrukció általános célja a szociális, gyermekjóléti és gyermekvédelmi ismeretek, készségek, kompetenciák, a szakmai támogató szolgáltatások, valamint a gyakorlati munka igényeinek összehangolása.” (Pályázati felhívás 2009)

A Széchenyi István Egyetem Petz Lajos Egészségügyi és Szociális Intézete Szociális munka tanszéke a C komponensben nyert támogatást, az „Interprofesszionális szemléletű közösségi szociális munkára felkészítés alternatívái” című projektjével, amit röviden Útitársak projektnek neveztünk. A projektben partnerünk volt az Egyesített Egészségügyi és Szociális Intézmény, Győr és a (jelenlegi nevén) Győr-Moson-Sopron Megyei Kormányhivatal Munkaügyi Központja (Győr). A Nyugat-magyarországi régióban ugyanennek a komponensnek a kedvezményezettje volt a Nyugat-magyarországi Egyetem.

Az A jelű komponens konkrét célja a szolgáltatási tervekhez kapcsolódó együttműködések, tudástranszfer, képzési igények kielégítése, a terepgyakorlati rendszer és a tereptanárképzés fejlesztése volt. A Széchenyi Egyetem az Egyesített Egészségügyi és Szociális Intézmény, Győr győztes pályázatában volt konzorciumi partner.

A B komponens regionális szakmai támogató szolgáltatási rendszerek kialakítását finanszírozta. A komponens nyertese volt a Regionális Szociális Forrásközpont Nonprofit Kft., Szombathely.

A Széchenyi Egyetem Útitársak projektje

A győri szociális munka tanszéken a kezdetek óta meghatározó az interprofesszionális szemlélet, 1998-2001-ben már nemzetközi programban foglalkoztak a témával.³ Jelen volt ez a szemlélet

¹ A szerző a Széchenyi István Egyetem Szociális munka tanszékének egyetemi docense. Emailcíme: tlaszlo@sze.hu.

² A szakirányú továbbképzés Interprofesszionális szemléletű közösségi szociális munkára felkészítés alternatívái, TÁMOP-5.4.4-09/2/C-2009-0006 Útitársak projekt keretében, az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósult meg.

³ FECCC nemzetközi projekt 1998-2001.

azokban a nemzetközi projektekben is, melyekben a tanszék részt vállalt, és egyes oktatók tanszéken kívüli működésében is.⁴

A tanszék alapító vezetője, Budai István több ciklusban is volt elnöke a magyar szociális képzők alkotta Iskolaszövetségnek, és a tanszék életében is megjelenítette a változásokat reagáló nemzetközi trendeket, ilyen volt a „A szociális munkás-képzés globális alapelvei” [Somorjai Ildikó (szerk.)(2006)] is.

A tanszék 2009-es stratégiai tervében a szociális munkát így definiálta:

- „olyan integrált társadalmi működés kialakításában és fenntartásában való proaktív, preventív részvétel, mely kevésbé okoz egyes embereknek, csoportoknak hátrányokat, károkat,
- az önmagáért és a közösségéért felelős állampolgárrá válást segíti elő,
- azon személyek, csoportok, családok, közösségek segítése „jóindulatú, együttműködési térben”, akik mégis elszenvednek hátrányokat, károkat.”

Természetesen ez az értelmezés nem adja fel a szociális képzések mindenütt követett célját, mely szerint a segítségre kívánja felkészíteni hallgatóit, de egy tágabb keretet ad, szemléletében és az ismeretekben is. A stratégiából az is következik, hogy a szociális képző nyit más szakmák – végül a széles nagyközönség, mindenekelőtt az értelmiség – illetve azok oktatása felé: saját képzési területe ismereteinek megszerzésére lehetőséget kínál más szakos egyetemistáknak, és befogadja olyan szakmák ismereteit, melyekkel legnagyobb valószínűséggel találkozhatnak végzettjei majdani szakmagyakorlásuk során. Ebből a holisztikus – a gyakorlatban persze nem korlátlan, így leginkább interdiszciplináris-interprofesszionális – szemléletből következően a Széchenyi Egyetemen azt a stratégiai döntést hoztuk, hogy master szinten közösségi és civil tanulmányok képzést kívánunk alapítani.

Stratégiánk megvalósításához jó eszköznek kínálkozott a Támop 5.4.4 C konstrukció. Pályázatunk és projektünket így fűztük fel az interprofesszionális gondolatára.

Írásunkban igyekszünk elkerülni annak – a csak a bennfentesek által érthető, még a már évtizedek óta elátkozott hivatal(nok)i magyar nyelv színvonalánál is silányabb – szakmai szlengnek a használatát, ami a pályázatok sajátja. Nagyon kevés megnevezés közérthető ebben a szlengben, ezek egyike a termék, ami bármit jelenthet, amit a támogatás segítségével létre kíván hozni a nyertes. A Széchenyi Egyetem pályázatának tervezett – és létrehozott – termékei a következők voltak:

- tizenkét képzési modul,
- modulokból négy egyetemi kurzus kialakítása és kipróbálása illetve továbbképzési tanfolyamok kialakítása, akkreditálásuk és ezek közül egy kipróbálása,
- interprofesszionális közösségi munka szakirányú továbbképzés alapítása és kipróbálása,
- modulok felhasználásával tárgyak kialakítása a közösségi és civil tanulmányok master szintű képzés programjához,
- kötetek
 - Közösségi munka – Társadalmi bevonás – Integráció
 - Együttműködés tanulása a szociális és a közösségi munkában
- <http://www.tamop544c.pli.sze.hu/> honlap létrehozása és fenntartása.

Mint hogy ebben az írásban nem a projekt egésze bemutatása a célunk, ajánljuk az Olvasó figyelmébe a megnevezett honlapot, ahol moduljainkat és köteteink szövegét teljes terjedelmükben elolvashatja. Választott témánk szerint itt a szakirányú továbbképzéssel foglalkozunk.

Szakirányú továbbképzés a szakmai képzések sorában

A szociális szakemberek képzése és továbbképzése Magyarországon sok, egymással össze nem hangolt elemből áll. A felsőoktatási (alapszak és masterképzés, korábbi kvázi megfelelőikként a

⁴ Például e sorok írójának a Mindengyerek Konferenciák igazgatójaként végzett munkájában.

főiskolai és egyetemi) végzettségek, az alap- és a szakvizsga, a pontgyűjtő továbbképzési rendszer különböző típusú programjai és az egyetemi másoddiplomát adó (de végzettségi szintet nem emelő) szakirányú továbbképzések nem alkotnak egységes rendszert, ami az ellátottak számára jó minőségű szolgáltatást, maguknak a szakembereknek életpályamodellt biztosítana. A felsorolt képzések közül a szociális ágazatban a szakirányú továbbképzés a legkevésbé ismert. A felsőoktatási törvény szerint 2-4 félév hosszúságú szakirányú továbbképzéseket az egyetemek saját belátásuk szerint – szenátusuk döntésével – indíthatnak. Ezek a diplomák nem emelik a képzettségi szintet, ellenben a pontgyűjtő továbbképzés komplett továbbképzési ciklusa kiváltására alkalmasak. A Széchenyi Egyetemen több olyan szakirányú továbbképzés is van, ami évek óta nagy népszerűségnek örvend, ilyen például a ménök-közigazdász, jogász-közigazdász. A szociális munka tanszék korábban hirdetett ilyen szintű képzéseire nem jelentkeztek annyian, hogy azok megindulhattak volna, s országszerte is csak néhány szociális képzőnek volt ilyen ajánlata 2010 előtt.

A TÁMOP 5.4.4 C komponensben támogatott projektek közül többen hoztak létre és próbáltak ki szakirányú továbbképzéseket.⁵ Bár ez nem volt a pályázati konstrukciót kidolgozók szándéka, valójában mégis erősen tereltek ebbe az irányba. Ugyanis miközben a képzések megújítása volt a fő cél, nem lehetett támogatást kérni új alap- vagy master szintű képzések kidolgozására. Így azok a tanszéki műhelyek, melyek összetettebb fejlesztést akartak megvalósítani, keretül csak 2-4 féléves szakirányú továbbképzést választhatták, melynek rendszere félévenként hozzávetőleg tíz tantárgyból épül fel. A pályázati futamidő gyakorlatilag kizárólag két félév hosszúságú szakirányú továbbképzések létrehozását tette lehetővé: hosszabbat nem lehetett volna kipróbálni a projektek két éve alatt, hiszen kellett idő a kidolgozásra – valójában ez volt a munka lényege – és a kipróbálás tapasztalatait hasznosító véglegesítésre. A szakirányú továbbképzések – és a konstrukcióval létrehozott más termékek – nagy részét úgy teremtették meg a projektgazdák, hogy több célra is használhatóak legyenek. A győri projektben modulokat is készítettünk úgy, hogy – más alkalmazási mód mellett – formálhattunk belőlük tantárgyakat, tantárgycsoportokat a 2012-ben akkreditációra benyújtott master szintű képzéshez. A kidolgozott tartalmak mellett a kipróbáló kurzus módszertani, képzéstervezési szempontokat is adott, például a gyakorlatok tervezéséhez, hiszen nyilvánvalóan más módon kell a terepoktatáshoz támogatást nyújtani egy alapidiplomával már rendelkező hallgatónak, mint annak, aki a szakmai területen első felsőoktatási képzését végzi. A terepoktatás a mi tanszékünket azért is különleges tapasztalatokkal gazdagította, mert korábban – szükségszerűen – minden képzést először nappali tagozatos fiatalokra terveztünk meg, majd átalakítottuk a levelező felnőttoktatás kereteihez. Szakirányú továbbképzésünket viszont eleve levelező (hivatalos megnevezéssel) részidejű képzésen részt vevő diplomás szakemberek számára terveztük.

A képzés megtervezése

A TÁMOP 5.4.4 konstrukció egyik célkitűzése volt, hogy a képzések korszerűbb módszereket alkalmazzanak, ajánlott volt a kompetenciaalapú és a problémaalapú tanulás is.

A képzés tartalmának kimunkálását Budai István és Kozma Judit alapozta meg, kidolgozva az interprofesszionális szemléletű közösségi munka végzésének kompetenciarendszerét.⁶ A továbbképzés tartalmát ugyanabba a három témacsoportba oszthatjuk, mint a projekt egészének részfeladatait:

- együttműködő szakmák ismeretei, találkozási pontjai,
- közösségi munka,
- együttműködés technikái.

A projekt több dimenzióban fejlesztette a tanszék képességeit az interprofesszionális közösségi munkára való képzésre, a szakirányú továbbképzést a legfelkészültebb, diplomával és gyakorlati munkatapasztalattal is rendelkező célcsoportnak terveztük. A szociális munkáról alkotott koncepciónk

⁵ Lásd a jászberényi, nyíregyházi képzéseket.

⁶ Ezt elérheti az Olvasó a projekt honlapján, illetve az Esély 2012/5 számában a képzés kipróbáló kurzusa tapasztalataival továbbépített változatot (Budai István–Kozma Judit 2012).

szerint az általunk képzett szakember nem csak ismeri a – potenciális – társszakmákat és képes azok gyakorlóival együttműködni, de ő az, aki képes az együttműködést ösztönözni és támogatni is. Szemléleti kérdés, hogy nem az együttműködés vezetéséről beszélünk. Nyilvánvalóan vannak olyan interprofesszionális együttműködési helyzetek és módok, amikor van vezető – pl. az a szakember, aki egy konkrét esettel dolgozva más szakmák gyakorlóit együttműködését kéri. Azonban a szerepmegosztást állandó hierarchiává tenni nem csak nem szükséges, de gyakran kimondottan káros is – erről a szociális munkások, mint a legfiatalabb szakma gyakorlóit sokat tudnak, akár jogászokkal, akár egészségügyiekkel, akár tanárokkal, de más szakemberekkel való együttműködésük tapasztalataiból. Sokkal hatékonyabb a szerepek elosztását és az együttműködés egyéb kereteit a konkrét feladathoz szabni, és ami talán még fontosabb, nem eleve adottnak tekinteni, hanem konszenzussal kialakítani. Ennek ösztönzése és támogatása – főleg részvevőként – különösen nehéz feladat, így ezt eléggé súlyoztuk a továbbképzés programja kialakításakor.

A több éves futamidejű pályázatok megjelenése óta állandó probléma a szükségletek és azok felmérésének, továbbá a projekteknek a felmért szükségletekhez való igazításának igazán összetett kérdésköre. A Tápop 5.4.4 C komponens projektjeiben kellett szükségletfelmérést készíteni, mi több, együtt kellett működni – ahol volt erre alkalmas projekt – az A komponens szükségletfelmérésével is. Azonban az elvégzett szükségletfelmérés ezekben a pályázatokban sem lehetett alapja a projektterv átalakításának, így az előzetes szükségletfelmérésnek kellett szilárd alapokra helyezni a projektet, a már megvalósítás során végzett szükségletfelmérés funkciója a pontosítás, a szükségletek cizellálása. A győri szociális munka tanszék projektjének keretében öt célcsoport interprofesszionális közösségi munkára való felkészítés iránti szükségleteit mértük:

- saját hallgatóinkét,
- nálunk már diplomát szerzett volt hallgatóinkét,
- más szakos egyetemi hallgatókét,
- szociális intézményekét azok vezetői szemszögéből és
- szociális területen tevékenykedő civil szervezetekét, szintén a vezetők szemszögéből.

Ezek közül a két munkaadói csoport és a már diplomával rendelkező volt hallgatók által megfogalmazott szükségleteket kívántuk figyelembe venni a szakirányú továbbképzés tervezésekor, és – nyilvánvalón kisebb súllyal – a jelenlegi hallgatóinkét.

A szükségletfelmérés eredményei is elérhetőek a projekt honlapján, itt csak a szakirányú továbbképzés tervezéséhez felhasznált néhány megállapításra szorítkozunk:

- a válaszadók minden csoportban tisztább képpel rendelkeztek az interprofesszionálisról, mint a közösségi munkáról,
- a kérdezés idején tanulmányokat folytatók és a korábban a tanszéken végzetek egyaránt lehetőség szerint master szintű képzést végeznének először és azt követően érdeklődnének szakirányú továbbképzések iránt,
- a munkaadók azt szeretnék, ha munkatársaik elsősorban olyan témákban vennének részt továbbképzésen, melyekben a tudás hiányát a napi munkavégzésben azonosították,
- a munkahelyi vezetők saját továbbképzésük témájaként érdeklődést mutattak az interprofesszionális szemléletű közösségi munka iránt.

A képzés előkészítése nagyon intenzív munkát igényelt, a Széchenyi István Egyetem Szenátusa 2011 januárjában hagyta jóvá a képzést, ami február utolsó péntekjén megindult.

A képzők kiválasztása nagyrészt egyet jelentett a projekt egészében való közreműködésre vonatkozó felkéréssel, hiszen a 12 modul nagy része megjelent a szakirányú továbbképzésben. A bázist a tanszéken dolgozó oktatók adták, beleértve rendszeresen velünk dolgozó külső munkatársaikat is. Fontos célkitűzésünk volt, hogy az egyetem más tanszékeinek fiatal, tudományos minősítéssel rendelkező és a közösségi munkához kapcsolható témákkal foglalkozó oktatóit is vonjunk be a munkába, akik kapcsok, fordítók lehetnek más tanszékekkel való együttműködésekhez, stratégián megvalósításához is. A harmadik nagy kört pedig a szociális szakma olyan országosan ismert szereplői

alkották, akiktől szűkebb feladatuk kiváló megoldása mellett azt is vártuk, hogy országos, nemzetközi kitekintést és kontrollt is adjanak a munkánkhoz. A projekt egészének nagyon fontos összetevője volt a minőségbiztosítás. Nagyon tanulságos volt, hogy nem csak megjelentetni kívánt írásainkról, de például a szakirányú továbbképzés tervéről is tudtunk lektori véleményt és tanácsokat kérni és kapni, szintén országosan ismert, nemzetközi kitekintéssel és tudományos minősítéssel is rendelkező szakemberektől.

A hallgatók motivációja

A jelentkezési felhívásra 39 diplomás küldte el dokumentumait. A feltételeket igyekeztünk a lehető legnyitottabban megszabni, célunk az volt, hogy ne csak szociális végzettségű és munkakörű hallgatókból álljon a csoport, szerettük volna elérni, hogy adott településről több különböző szakma képviselője együtt vegyen részt képzésünkön. Ilyen jelentkezőink nem akadtak, ellenben két nagyobb gyermekjóléti szolgálattól is négy-négy családgondozó jelentkezett.

A képzést ténylegesen 36 hallgató kezdte meg, közülük 26 tett záróvizsgát, sikerrel.

A képzésre jelentkezett két olyan friss diplomás, aki még nem tudott elhelyezkedni, a többiek zömmel a szociális ágazatban dolgoztak. Egy hallgatónak polgármesteri hivatal alkalmazottjaként integrált közösségi tér előkészítése volt a munkája. Egy hallgató a családja vállalkozásában dolgozott, és párhuzamosan korábban megkezdett master szintű szociálismunkás-képzésre is járt. Egy hallgató – aki kevéssel korábban a tanszék képzésen szerzett szociális munka szakos diplomát, a rendőrség bűnmegelőzési részlegén dolgozott. Voltak a csoportnak olyan tagjai is, akik kisgyerekekkel gyesen voltak a képzés idején. A képzést megkezdő 36 hallgató közül négyen nem szociális alapidplomával rendelkeztek, hárman andragógiát végeztek, egyikük kommunikáció szakot is, amivel szociális intézményben – nem a szakmai tevékenységi területen – dolgozott. Egy hallgató gazdasági vezetője volt egy szociális intézménynek, s mellette elnöke egy alapítványnak, mely a szociális szektorban tevékenykedik. Néhányan óvodapedagógusi és később szociálpedagógusi diplomát is szereztek. A többiek közel azonos arányban rendelkeztek szociális munka illetve szociálpedagógia diplomával. A szociális ágazatban dolgozó hallgatók közül egy volt vezetője, kettő pedig vezetőhelyettese nagyobb intézménynek, néhányan egy két – nem diplomás – munkatársat irányítva dolgoztak, a többség beosztott volt.

A jelentkezőktől azt kértük, motivációs levélben írják le, mi a céljuk a képzés elvégzésével. Az írássok alapján a jelentkezők nagy részének van a munkája mellett is társadalmi elkötelezettsége: civil szervezeteket, alapítványokat vezetnek, rendszeresen önkénteskednek. A jelentkezők túlnyomó többsége vagy a munkahelyéhez vagy civil aktivitásához kapcsolódó egészen konkrét helyzet megoldásához kívánt felkészültebbé válni. Ez az adottság utóbb kiemelt fontosságú kihívássá vált a képzés szervezésében, amint arra még visszatérünk. Jóval kevesebben jelölték meg céljukként ismereteik általános célú bővítését.

A képzés tartalma és struktúrája

A tervezés meghatározó szempontja volt, hogy

- két félévben, levelező oktatási formában – kéthetente pénteken és szombaton – tartott konzultációból és egyéni vagy csoportos gyakorlatokból 300 kontaktórával számoltunk, amikor társakkal és – a gyakorlatok esetében csak részben – oktatóval is együtt tanul hallgató,
- kétharmad részben tantermi órákat, egyharmadban terepgyakorlatokat terveztünk,
- a képzés magjának társakkal közösen megvalósított, a tanulandó elméleti ismereteket felhasználó, valamely társadalmi csoport számára tényleges hasznot hajtó – nem laboratóriumi modellezést jelentő – közösségfejlesztési gyakorlatot szántuk, amely a saját tapasztalatokból való tanulásban is jártassághoz juttatja a hallgatókat. Ezt a 60 órás gyakorlatot a képzés II. félévére terveztük.
- az első félévbe 40 órás szükségletfelmérési gyakorlatot terveztünk, amit a közösségfejlesztési gyakorlat alapozásának is tekintettünk. Javasoltuk a hallgatóknak, hogy a szükségletfelmérést is csoportosan végezzék, azok közül a gyakorlati helyzetek közül ismerjenek meg alaposan

egyedül, amiket a csoport tagjai a motivációs levelükben megneveztek a képzésre jelentkezve. De nem követeltük meg a csoportos munkát, volt is, aki egyedül dolgozott. Többször elmondtuk a hallgatóknak, hogy a közösségi munka során végzett szükségletfelmérésnek az is eredménye lehet, hogy alaposabb vizsgálódás után mégsem látjuk lehetségesnek a közösségfejlesztést, illetve hogy a korlátos erőforrásokat a lehetséges fejlesztések közül arra koncentráljuk, ahol a legnagyobb hozzáadott érték valószínűsíthető. Ez érvényes volt a képzésünkre is. Azt javasoltuk a hallgatóknak, hogy az önállóan vagy csak néhány társsal végzett szükségletfelmérés után közösségfejlesztési gyakorlatokra nagyobb csoportot szervezzenek. A tagok által feltárt helyzetek közül azon dolgozzanak, ami a legjobb tanulási lehetőséget ígéri a csoport tagjainak és/vagy ahol munkájuk a legnagyobb társadalmi hasznot valószínűsíti. De a gyakorlati helyszín és feladat, továbbá a társak megválasztásáról a hallgatók mindkét félévben szabadon döntöttek.

- a hallgatók záródolgozatot készítettek (amit a záróvizsgán megvédtek, és ott kifejtettek egy komplex tételt is, ami kapcsolódott a dolgozatukhoz). Javasoltuk a hallgatóknak, hogy a záródolgozatuk a képzésen belüli gyakorlati tevékenységükhöz kapcsolódjon. Mind az oktatóknak, mind a hallgatóknak javasoltuk, hogy az egyes tárgyak vizsgái vizsgadolgozatokra támaszkodjanak, melyek járuljanak hozzá a záródolgozati munkához is. Ezt a portfólió-koncepciót nem tudtuk eléggé jól valóssá tenni.
- mind az interprofesszionális szemlélet érvényesítéséhez, mind a közösségi munkához fontosnak tartottuk, hogy a hallgatók tréningkörülmények között foglalkozzanak konfliktuskezeléssel. Mindkét félévben 30 órás tréning szerepelt a programban, az első félévben általában a konfliktuskezelés, a második félévben a települési mediáció szerepelt a programban.
- a hallgatók társadalomra vonatkozó általános ismereteinek felfrissítésére, kiegészítésére csak két tárgyat szántunk.
- alapvető szemléletformálásra szántunk olyan tárgyakat, mint a társadalmi felelősségvállalás; az emberi és szociális jogok; a helyi társadalompolitika, regionalitás,
- és természetesen a tárgyak túlnyomó többsége az interprofesszionális és a közösségi munka különböző dimenzióival foglalkozott, szándékunk szerint holisztikus összefüggésekben,
- célunk volt választható kurzusok biztosításával lehetővé tenni, hogy a hallgatók legalább egy kicsi részben maguk strukturálhassák elméleti ismeretszerzésüket is – amellet, hogy a gyakorlatok kialakításában nagy szabadságot biztosítottunk. Végül csak két választható tárgyat tudtunk felkínálni, és ezeket úgy helyeztük el az órarendben, hogy akár mindkettőt választhassák a hallgatók, akiknek nagy része élt ezzel a lehetőséggel.

A szakirányú továbbképzés tantárgyai:

I. félév:

- Modern társadalmak
- Mai magyar társadalom
- Közösségek megismerése
- Közösség- és szükségletfelmérés
- Társadalmi felelősségvállalás
- Gazdaság és közösség
- Konfliktuskezelés
- Közösségfejlesztés eszközei

II. félév:

- Helyi társadalom-politika-regionalitás
- Közösségfejlesztés metodikája
- Interprofesszionális közösségekben és a civil tevékenységben
- Települési (közösségi) mediáció
- Emberi és szociális jogok – közösségi és civil tevékenység

- Közösségfejlesztés
- Egészséges életmód szociális dimenziói - választható
- Gyermek és ifjúság a közösségekben - választható

Képzési módszerek

A képzés tervezőinek kiindulási pontja az volt, hogy a szakirányú továbbképzés minden résztvevője rendelkezik felsőoktatási alapszakos diplomával, melynek megszerzéséhez teljesítette azt a követelményt, hogy kompetens saját tanulási folyamatai irányítására. Tehát más módon lehet dolgozni a szakirányú továbbképzés hallgatóival, mint az alapszakosokkal. Ez az elvi kiindulópont a gyakorlatot persze nem oldotta meg automatikusan, hiszen az oktatók nagy része csak alapszakosok tanításában gyakorlott, lévén a tanszéken csak alapszakos képzés folyik. A módszerek választását szintén erősen korlátozta, hogy a tárgyakhoz jellemzően 10 órás keretet lehetett csak rendelni, a csoport mérete pedig kevésbé volt alkalmas interaktív formák alkalmazására. A hallgatók inkább az előadás formájú ismeretközléseket várták – munka és kéthetente péntek-szombati iskolába járás mellett ez érthető is. Több oktató ambicionálta, hogy az adott keretben nyilvánvalóan „leadhatatlan” mennyiségű ismeretről adott átfogó vázlat és irodalom biztosítása után a hallgatók válasszanak ki olyan konkrét részterületeket, melyeket interaktív módon közösen dolgoznak fel a konzultációkon. Ezek a kezdeményezések a remélnél kevésbé voltak sikeresek, amiben a körülményeknek, az oktatók módszertani felkészültségének, módszerválasztásának és a hallgatóknak egyaránt döntő szerepe volt.

Képzésmódszertani szempontból a legnagyobb kihívást a gyakorlatok kísérése jelentette, aminek több oka volt:

- nincs közösségi munkára és tereptanári feladatok ellátására kiképzett elegendő szakember, aki futó tanulságos közösségi munka tevékenységekhez fogadhatta volna hallgatóinkat. Legyünk realisták: alig van közösségi munka Magyarországon és egyáltalán nincsenek képzett közösségi munkások.
- a hallgatók többsége motivációs levele szerint a munkája vagy civil, esetleg magánemberi léte kapcsán ismert konkrét helyzet megváltoztatásához szeretett volna ismereteket szerezni, ezért jelentkezett képzésünkre.
- a hallgatók Zala megye déli végétől Pest környékéig elterülő sarlóalakú térben élnek és dolgoznak, így már a konzultációk is nagy utazási terhet jelentettek számukra. A hallgatók szempontjából az utazás is a képzésre fordított időráfordítás, de mi azt akartuk, hogy a lehető legnagyobb arányban az érdemi munkára használják idejüket.

Nagyon komoly dilemmát okozott, hogy milyen oktatói támogatást biztosítsunk így jellemzett hallgatóink gyakorlatához. Úgy döntöttünk, hogy három nagy tudású, terepoktatásban jártas, területi tapasztalatokkal és kapcsolatokkal rendelkező szakembert kértünk fel konzultánsnak. A szükségletfelmérések a nyárra, a vizsgaidőszak utáni időre maradtak. A konzultánsok egymástól különböző kereteket állítottak fel, a személyes találkozás, a konzultációk elvárt száma illetve szabadsága, a konzultációk időpontja tekintetében is. Úgy láttuk, érdemes többféle gyakorlatot kipróbálnunk, nem láttunk egyetlen jó módszert. Úgy tűnik, a hallgatók kényelmesebbnek találták, ha a konzulens meghatározta, hányszor, milyen munkafázisokhoz kötve kellett a hallgatói csoportoknak konzultálnia. Csak a csoportok kisebb része tudott olyan munkaformát kialakítani, ami kihasználta volna a felkínált konzultációban rejlő lehetőségeket. Ez – és általában a módszerválasztás – természetesen mindhárom szereplő – hallgatók, konzultánsok, képzésszervezők – szempontjából továbbgondolást igényel, hiszen a nem alapdiplomáért tanulók esetében ez a kérdés meg fog jelenni jövőbeni képzéseinkben is.

A képzés kidolgozásának időszakában, majd a tényleges oktatás megkezdése előtt illetve az első szorgalmi időszak után tartottunk felkészítést a közreműködő oktatóknak. Az első alkalommal foglalkoztunk távoktatási technológiákkal, módszerekkel is, megláttuk ezekben a lehetőséget, de az időhiányt és oktatói karunk felkészületlenségét is. Pályázatunkban nem terveztük távoktatási termékek létrehozását, így erőforrásaink sem voltak ilyen célra. A tanszék oktatói kara illetve hallgatói alacsony létszáma miatt távoktatási tananyagok készítésére csak pályázati forrásokból volna

lehetőségünk, de alkalomadtán meg kellene próbálkoznunk ezzel, mert több kihívásunkra ezek ígérhetnek választ.

A képzés megvalósítása

Általunk nem befolyásolható adminisztrációs feltételek miatt nagyon feszes időrendben történt a képzés kidolgozása, a hallgatók szervezése és képzés megindítása is. Így csúszott a szükségletfelmérési gyakorlat a nyári szünetbe, de már akkor látszott, hogy a második félév még feszebb lesz a 60 órás terepgyakorlattal és a záródolgozat elkészítésével. A lemorzsolódó hallgatók többsége akkor adta fel a képzést. Igyekeztünk a képzést úgy szervezni, hogy a hallgatók a lehető legtöbb időt használhassák, pl. a záródolgozatok bírálótól kértünk nagyon gyors munkavégzést. Így is túlságosan nagy teher volt a hallgatókon. A tapasztalatok birtokában lehetne még könnyebbé tenni a terheket:

- a két félév felölelte 12 hónapot teljesen kihasználni,
- a tantermi, a gyakorlati és az önálló tanulási feladatok – utóbbiak közé értve a záródolgozat írását is – által igényelt időt tekintetbe véve arányosabban elosztani a feladatokat,
- még nagyobb súlyt helyezni arra, hogy a hallgatók átlássák a képzés egészét, és tervezzék saját feladataikat és azok ütemezését,
- az oktatók és a hallgatók munkájában egyaránt erősíteni, hogy a záródolgozat egyfajta portfólió legyen: a hallgató a tárgyak nagy részében – ideértve a gyakorlatokat is – az általa választott gyakorlati problémával foglalkozva jusson el a tudás alkalmazásának képességszintjére. Így a záródolgozat nagyrészt a különböző szempontok – és tudások – szintetizálása, a hallgató saját tanulási folyamatának reflektálása lehetne,
- az önálló tanulás módszereinek gazdagításával, a kontaktórák konzultáció voltának módszertani erősítésével,
- távoktatási módszerek alkalmazásával,
- végezetül megfontolható a keretek és a tartalmak más összhangjának megteremtése is: a képzési idő meghosszabbításával vagy a képzési tartalom szűkítésével.

Ezeket a megfontolásokat már alkalmaztuk, amikor a tanszék megtervezte és a 2011-2012 tanévben kipróbálta az TÁMOP 5.4.4 A konstrukció keretében tereptanár szakirányú továbbképzését.

Ugyancsak használtuk a tapasztalatokat a közösségi és civil tanulmányok master szintű képzésünk akkreditációra benyújtott terve kidolgozásakor.

A közösségfejlesztési terepgyakorlaton végzett munkájukról a hallgatók konferencián adtak számot 2012. január 20-án. Minthogy ez a gyakorlat volt a súlypontja a tervezett képzésnek, az elvégzett munka értékelésénél is kitüntetett a szerepe. Értékelésként elmondható, hogy

- a hallgatók képesek voltak saját tanulási folyamataikat reflektálni – ugyanezt tapasztalták a záróvizsga-bizottságok is – és talán ez a legfontosabb a közösségi munka jelenlegi helyzetében, amikor alig ismert ez a munkamód, így mindenkinek tanulnia kell: a közösségeknek – melyek gyakran inkább csak csírák, lehetőségek –, az őket segítő közösségi munkásoknak és mindazoknak a partnereknek, akikkel együtt kell működni közösségi célok megvalósításáért.
- a legtöbb helyen nagy nehézséget okozott már az is, hogy azonos helyzetben levő emberek csoportját (pl. győri kismamákat, komáromi túlkoros iskolások szüleit, Dunakiliti fiataljait) megszólítsák, még inkább, hogy közös cselekvésre bírják, akár csak a szükségletek, igények kifejezésének szintjén,
- azok a gyakorlatok ígérték a legnagyobb – a gyakorlati feladat teljesítésén túlmutató – társadalmi hasznot, ahol olyan helyzettel foglalkoztak, mely a helyi vezetők szerint is változtatásra szorul, és a hagyományos-törvényes-intézményi eszközökkel látható módon meg sem közelíthető, biztosan nem kezelhető. (Például a helyi ifjúság aktivizálása, megtartása a településen; egy kistérségen legnagyobb munkaadóként jelen levő, de mégis zárványként létező fogyatékossgal élőket ellátó otthon szervülése a település szövetébe, különös tekintettel a kitagolással létrejövő lakóotthonokra; a zártkertekből álló településrész

elszegényedett városlakók állandó lakhelyévé válásából adódó szükségletek – ide értve az ott élők közösséggé szerveződését is – kielégítése.)

- miközben a 60 órás gyakorlati időkeret a hallgatók számára nagy megterhelést jelent (különösen munka, család, a képzés konzultációink látogatása és a záródolgozat írása mellett), tényleges közösségi folyamatok elindulása ösztönzéséhez és támogatásához, főleg fennmaradó eredmények eléréséhez többnyire kevés. Ezzel – és az ebből fakadó etikai dilemmákkal – a hallgatók munkájuk megtervezésekor korán szembesültek, s ez bénítóan hatott több csoport munkájára. Ezt meghaladni érdemben ott sikerült, ahol vagy a hallgatói csoportnak (legalább annak egy részének) a képzési feladat teljesítésén túli elkötelezettsége is volt a támogatott közösséggel, vagy ahol helyi folyamatba kapcsolódtak be a gyakornokok.
- néhány esetben a hallgatók közösen teljesített gyakorlata az egymás közötti kapcsolat építésével járult ahhoz hozzá, hogy a későbbiekben tartósan együtt tudjanak dolgozni valamilyen probléma kezelésén.

Nem utolsó sorban az ezen a hallgatói konferencián szerzett tapasztalatok vezettek el bennünket oda, hogy 2012. március 21-én A közösségi munka jó gyakorlatai című konferenciánk egyik felére polgármestereket kérjünk fel előadónak. Azt kértük mutassák meg, a települési vezetőknek milyen szempontjai vannak a közösségi munkával kapcsolatban.

A szakirányú továbbképzés a 2012. február 3-i záróvizsgával fejeződött be – a hallgatók számára. A záródolgozatok bírálóinak elsősorban a régió elismert szakembereit kértük fel, csak különleges témák esetében kértük távolabb élő specialisták véleményét. A záróvizsga-bizottságok elnöklésére viszont két olyan gyakorlatban dolgozó és tudományos minősítéssel is rendelkező szakembert hívtunk meg, akik országos és nemzetközi összehasonlításban is képesek voltak értékelést és visszajelzést adni a hallgatóknak – és a képzés szervezőinek is. Itt az utóbbiakra érdemes kitérni. Elmélet és gyakorlat egységét, alkalmazói szintű tudást, a rendszerszemléletű gondolkodást, az általánosítás képessége szintjének elérését, a hallgatók önismerete erősítését emelték ki a vizsgálónökök, akként, hogy azokon a hallgatóknak további fejlődésre van szükségük. E célok elérése érdekében javasolták a képzést fejleszteni.

Az egyetem minőségbiztosítási rendszeré alkalmazva, megkértük a záróvizsgát tett hallgatókat, hogy egy kérdőív névtelenül való kitöltésével adjanak visszajelzést. Mivel a kérdőívet az interneten tölthették ki a hallgatók, maguk választotta időpontban és időtartamban, saját kényelmi szempontjaikat is érvényesítve tehették azt meg. A kérdőív egészét 16 volt hallgató töltötte ki. Két hallgatónkól csak a húsz kérdés első felére adott válaszait kaptuk meg, ismeretlen – talán technikai? – okból.

A hallgatói értékelés középpontjában is az idő kérdései álltak:

- több félévre javasolták elosztani a képzést,
- az első félév nagyobb terhelésével egyenlőbb súlyelosztást javasoltak,
- a gyakorlati ismeretekre még nagyobb időkeretet javasoltak – néhányan gyakorlatokra is,
- tekintettel arra, hogy a hallgatók diplomás emberek, viszont különböző előképzettséggel és munkatapasztalattal rendelkeztek, javasolták az egyéni tanulás súlyának, a távoktatási módszerek alkalmazásának erősítését,
- a képzés több dimenziójáról kértünk értékelést a válaszadóktól tízes skálán. Ezek közül a legalacsonyabb értékelést a gyakorlatok támogatása kapta (5,94). Több nyitott kérdést is feltettünk, részint a megvalósult képzésről, részint a hallgatók javaslatairól. Az ezekre adott válaszok közül is sok foglalkozott a gyakorlattal, és a válaszok nem csak a mennyiség legegyszerűbb kérdésében oszlottak meg (egyesek szerint sok, mások szerint kevés volt a gyakorlat), hanem más kérdésekben is. Azt mondhatjuk, hogy a hallgatók és az oktatók, képzésszervezők a terepen történő tanulásnak ugyanazokat a dilemmáit és problémáit érzékelték, és az előrelépéshez egyaránt sokféle és szóródó lehetőséget láttak, javaslatot tettek. Legvalószínűbb, hogy még inkább az egyes hallgatók szükségleteihez és meglévő

tudásaihoz, tapasztalataihoz illeszkedő módon, sokféleképpen kell megoldani a gyakorlatokkal kapcsolatos kérdéseket.

A projekt szakmai vezetőjének szempontjából

A legfontosabbnak – visszautalva Csíkszentmihályi Mihálynak bevezetesként hivatkozott gondolatára – azt tartom, hogy a hallgatók azt jelezték vissza, a képzés egészéről és az egyes oktatók munkájáról is az a véleményük, hogy annak középpontjában az ő személyük és fejlődésük állt. Azt gondolom, hogy a munkát a folyamatos nyitottság jellemezte, aminek csak egyik oka volt, hogy sok szempontból járatlan úton jártunk. Nyilvánvalóan a kipróbáló kurzus alkalmával az egyes oktatók és a képzést szervezők is tanulnak, de a téma önmagában hordozza az állandó tanulás szükségességét. Én magam is ebben erősödtem leginkább a képzéssel dolgozva, és abban, hogy közösségi munkásként (is) folyamatosan tudatosítsuk, hogy egy-egy folyamattal, munkával, munkaszakasszal mit tanult a közösség és mit tanultak a közösség egyes tagjai.

A már diplomásként érkező hallgatókkal való együttműködés új kihívás és új lehetőség a tanszék oktatói számára. Ebben a tekintetben számomra a projektünk keretében a finnországi Oulu város egyetemén tett tanulmányút nyitott új perspektívát: a különböző szintű (és szakú) képzések hallgatóinak együttes oktatása, mindenekelőtt projektek keretében. A master szinten tanuló hallgató projektje egyes részeiben való közreműködés, gyakorlatteljesítés megsokszorozza a képzés kínálta lehetőségeket az alacsonyabb szintű képzések hallgatói számára is. Már esett róla szó, hogy az itt bemutatott volt tanszékünk első szakirányú továbbképzése, amit az egy félévvel később indított tereptanár szakirányú továbbképzés követett. Ennek szervezéséhez fel lehetett használni az első továbbképzés tapasztalatait, de maga a téma lehetőséget adott arra, hogy tereptanárként is tevékenykedni kívánó gyakorlati szakemberekkel gondolkodjunk együtt. Ennek eredményeként nem csak záródolgozatok születtek, de a konzorciumunk által a Támop 5.4.4 A konstrukcióban megvalósított pályázatban kiadott kötetben hallgatói írások is megjelentek a terepoktatás kérdéseiről. Úgy gondolom, hogy ez a fajta munka alapvetően hozzájárul ahhoz, hogy a Magyarországon alig létező közösségi munka beindításához – a próbálkozások folytatásához – bátorságot és tudást gyűjtsenek szakemberek.

És ezt a szemléletet nagyon fontosnak tartom azért is, hogy a szociális ellátásokban dolgozóknak is erősödjön az összetartozás, a szakmáért való közös felelősség tudata, és ezért a közös cselekvés gyakorlata, nem csak a képzések, de a szakmai innovációk területén is.

Folytatás

A Széchenyi Egyetem Szociális munka tanszéke képzési kínálatában szerepel az interprofesszionális közösségi munka szakirányú továbbképzés. Egyre többen – közöttük politikusok, konkrétan szakpolitikusok is – beszélnek arról, hogy Magyarország általános válságának egyik oka a közösségek hiánya. Ez megerősíti: jó irányban fejlesztettük képzési kínálatunkat a pályázati támogatást felhasználva. A továbbképzésekre fordítható források hiányában, a szociális ellátások államosításáról szóló törvények kidolgozása idején nem remélem, hogy nem csak kínálhatjuk az interprofesszionális közösségi munka szakirányú továbbképzésünket, de az hamarosan rendszeresen indított képzéseink közé is kerül.

Irodalom

Budai István–Kozma Judit (2012): A kompetenciaalapú közösséimunkás-képzés fejlesztéséről. Esély 2012/5

Somorjai Ildikó (szerk.)(2006): A szociális munkás-képzés globális alapelvei. Budapest, Magyar Szociális Szakembereket Képző Iskolák és Oktatók Egyesülete – Iskolaszövetség

Csíkszentmihályi Mihály - William Damon - Howard Gardner (2009): Jó munka - Amikor a kiválóság és az etika találkozik. Lexecon Kiadó

Pályázati felhívás (2009)– Pályázati felhívás a Társadalmi Megújulás Operatív Program Szociális képzések fejlesztése, szakemberek képzése, továbbképzése és készségfejlesztése valamint a helyi fejlesztési kapacitások megerősítése c. pályázati felhívásához (SICC!) - http://www.nfu.hu/forum_topic_pate/198